

1988/89
JuU13

Justitieutskottets betänkande

1988/89:JuU13

Förverkande vid skadegörelse

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett regeringsförslag om lagstiftning rörande förverkande av föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl. a. skadegörelse (klotter) och rörande kroppsvisitation för sökande efter sådana föremål.

Utskottet tillstyrker enhälligt regeringens förslag i fråga om förverkande. Under hänvisning till det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten avstyrker utskottet, likaledes enhälligt, regeringens förslag i fråga om kroppsvisitation.

Samtidigt förordar emellertid utskottet (s, vpk, mp) att regeringen bör fortsätta arbetet med att söka åstadkomma en lagstiftning som erbjuder effektiva medel att ta hand om sprayburkar och annan utrustning för klotter utan att medföra sådan kränkning av den kroppsliga integriteten som berörts i ärendet. Utskottet gör vissa ytterligare uttalanden om inriktningen av detta lagstiftningsarbete och lanserar tanken på ytlig kroppsvisitation.

Utskottets borgerliga minoritet förordar i tre skilda reservationer andra lagstiftningsåtgärder.

Även i övrigt förordar utskottet, enhälligt, att regeringen vidtar eller initierar en rad olika åtgärder mot den vandalisering som klottret utgör.

Propositionen m. m.

I proposition 1987/88:143 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i polislagen (1984:387),
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Propositionens huvudsakliga innehåll redovisas på s. 7.

I samband med propositionen behandlar utskottet *dels* de med anledning av propositionen väckta motionerna 1987/88:Ju40 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m), 1987/88:Ju41 av Karin Ahrlund m. fl. (fp), 1987/88:Ju42 av Lars Werner m. fl. (vpk) och 1987/88:Ju43 av Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (c), *dels* de under allmänna motionstiden 1989 väckta motionerna 1988/89:Ju629 av Rune Thorén (c) om klotter inom kollektivtrafiken och

1988/89:Ju816 av Rolf Dahlberg m.fl (m) om åtgärder mot ungdomsbrottsligheten (yrkande 5). Motionsyrkandena redovisas på s. 6.

1988/89:JuU13

I ärendet har utskottet inhämtat yttrande från konstitutionsutskottet (1988/89:KU1y) vilket fogas som *bilaga* till detta betänkande.

Under ärendets beredning har hållits en hearing med företrädare för AB Storstockholms Lokaltrafik.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 36 kap. 3 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

36 kap.

3 §¹

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om

1. *föremål*, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,

2. *andra föremål*, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.

Förverkande får även i annat fall än som avses i 2 § beslutas i fråga om *föremål*

1. som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning,

2. som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning, *eller*

3. *som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom och som har påträffats under omständigheter som gav uppenbar anledning att befara att de skulle komma till sådan användning.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Senaste lydelse 1983:224.

Lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom föreskrivs att 19 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*19 §¹

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

Vidare får en polisman kroppsvisitera samt undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns anledning att anta att någon medför ett sådant föremål som kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 3 brottsbalken och att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Senaste lydelse 1987:577.

Lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m. m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *angår den* som är tilltalad för *brottet*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

Denna lag reglerar förfarandet vid prövning av fråga om förverkande av egendom till det allmänna eller om annan särskild rättsverkan av brott, när frågan inte *rör någon* som är tilltalad för *brott*. Lagen gäller, om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Motionerna

1988/89:JuU13

1987/88:Ju40 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen avslår förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387).

1987/88:Ju41 av Karin Ahrlund m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen avslår förslaget till lag om ändring i polislagen.

1987/88:Ju42 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen avslår de av regeringen föreslagna lagändringarna,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ungdomars rätt och möjlighet till politisk verksamhet.

1987/88:Ju43 av Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (c) vari yrkas att riksdagen avslår förslaget om utvidgade möjligheter till kroppsvisitation i polislagen.

1988/89:Ju629 av Rune Thorén (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i lagstiftningen så att påföljden för den som klottrar blir strängare,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i lagstiftningen så att polisman eller vaktpersonal får rätt att visitera och främtaga klottrarnas eventuella verktyg.

1988/89:Ju816 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) vari såvitt nu är i fråga yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om klotter.

I motiveringen till motionen i denna del uttalar motionärerna bl.a. att det, vid sådan brottslighet det här gäller, krävs en snabb reaktion från omgivningen och att reaktionen är kännbar för den unge.

Utskottet

Inledning

Under senare tid har s.k. klotter i ökad omfattning drabbat allmänna samfärdsmedel och olika offentliga platser, och problemen med klotter har dragit till sig stor uppmärksamhet. Klotter innefattar vanligen skadegörelse enligt 12 kap. 1 § brottsbalken. Också ansvar för grov skadegörelse enligt 12 kap. 3 § brottsbalken kan komma i fråga. Inom justitiedepartementet upprättades i november 1987 en departementspromemoria (Ds Ju 1987:16) Förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m.m. I promemorian lämnas förslag om förverkande av föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl.a. skadegörelse i form av klotter. Där föreslås också en regel om kroppsvisitation för att söka efter sådana föremål. Promemorian har remissbehandlats.

Förslaget i propositionen grundar sig på promemorian och remissbehandlingen av den samt – som framgår av det följande – på vad lagrådet yttrat i ärendet.

Förverkande av färgburkar, sprayflaskor eller andra föremål som har använts vid skadegörelse kan ske med stöd av 36 kap. 2 § brottsbalken. En förutsättning för förverkande enligt detta lagrum är att det kan klarläggas att föremålen har använts som hjälpmedel vid brott. Föremål som har karaktär av utpräglade brottsverktyg kan enligt 3 § 1 i samma kapitel förklaras förverkade utan att de har använts vid brott. Denna bestämmelse gäller emellertid enbart föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning. Utanför bestämmelsen faller i princip därmed sådana föremål som visserligen kan användas vid brott men som dessutom har ett legitimt användningsområde.

I propositionen föreslås en ändring i 36 kap. 3 § brottsbalken som skall göra det möjligt att förklara förverkade föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl.a. skadegörelse. Förutsättningen för förverkande skall vara att föremålen har påträffats under omständigheter som gav uppenbar anledning att befara att de skulle komma till användning vid sådana brott.

Regleringen i fråga om förverkande föreslås kompletterad med en ny bestämmelse om kroppsvisitation i 19 § polislagen (1984:387). Enligt denna bestämmelse skall en polisman få kroppsvisitera och undersöka portfölj, handväska eller liknande handbagage för att söka efter föremål som kan användas som hjälpmedel vid bl.a. skadegörelse. Som förutsättning skall gälla dels att det finns anledning anta att någon medför ett sådant föremål som kan förklaras förverkat enligt den föreslagna nya regleringen i brottsbalken, dels att föremålet behövs tas om hand för att avvärja brott.

I propositionen föreslås också en mindre jämkning i 1 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Tiden för lagstiftningens ikraftträdande har i propositionen föreslagits till den 1 juli 1988.

Lagrådet

Mot det till lagrådet remitterade förslaget – som i olika avseenden hade en något annorlunda utformning än det som upptagits i propositionen – hade lagrådet invändningar i sak i fråga om både förslaget om förverkande och förslaget om kroppsvisitation och undersökning av handbagage.

Sålunda förordade lagrådet en skärpning av kravet på när ett förverkande får ske till fall då det är *uppenbart* att föremålen är avsedda att komma till brottslig användning. – I linje härmed har förslaget i propositionen i denna del givits en formulering som klarare ger uttryck för den restriktivitet i tillämpningen som är avsedd.

I fråga om den korresponderande regleringen i polislagen godtog lagrådet i sak förslaget om rätt för polisman att undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage. Förslaget i övrigt om kroppsvisitation avstyrkte lagrådet med hänvisning till den föreslagna bestämmelsens generella utformning och med åberopande av det starka skydd för en persons kroppsliga integritet som bör finnas. Härvid hänvisade lagrådet till bestämmelsen i 2 kap. 6 § regeringsformen att varje medborgare gentemot det allmänna är

skyddad mot kroppsvisitation och bestämmelsen i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen att begränsning i detta skydd får göras endast för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och inte får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett begränsningen.

Lagrådets uttalanden har föranlett att förslaget i propositionen utformats med särskilda preciseringar i fråga om förutsättningarna för kroppsvisitation. En första precisering följer av den nyss nämnda, mer restriktiva utformningen av förverkanderegeln i brottsbalken. Denna regel utgör själva grunden för tillämpningen av bestämmelsen om kroppsvisitation i polislagen. Eftersom kroppsvisitation får ske endast för att söka efter föremål som kan antas bli förklarade förverkade, följer av förverkanderegeln formulering att kroppsvisitation får genomföras endast om det finns omständigheter som ger uppenbar anledning befara att någon kommer att använda vissa föremål för att skada egendom. Vidare har i förslaget i propositionen möjligheten till kroppsvisitation uttryckligen begränsats till fall då det finns anledning anta att någon viss person medför ett föremål som är avsett att användas för att skada egendom. Dessutom har i förslaget i propositionen befogenheten att kroppsvisitera uttryckligen begränsats till fall där det kan antas att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Motionerna

I samtliga de motioner som väckts med anledning av propositionen riktas invändningar från grundlagssynpunkt mot den i propositionen föreslagna regleringen i fråga om kroppsvisitation. Sådana invändningar uttalas också i motion Ju816.

I de med anledning av propositionen väckta motionerna yrkas avslag på förslaget till lag om ändring i polislagen; i motion Ju42 yrkas avslag på propositionen i dess helhet. I motion Ju629 efterlyses strängare straffrättslig påföljd för den som klottrar och rätt för polis och vaktpersonal att visitera misstänkta och omhändertagna verktyg. I motion Ju816 yrkas ett tillkännagivande av riksdagen rörande snabb och kännbar reaktion på sådana gärningar det här gäller.

Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet har begränsat sitt yttrande i ärendet till förslaget i propositionen om ändring i polislagen, dvs. frågan om vidgade möjligheter att företa kroppsvisitation.

I sina överväganden uttalar konstitutionsutskottet inledningsvis bl.a. att det starka skydd som regeringsformen ger den kroppsliga integriteten innebär att det måste fordras mycket starka skäl för att tillåta ett ingrepp i denna frihet.

Konstitutionsutskottets majoritet (s, c) uttalar därefter att en sådan begränsning av skyddet mot kroppsvisitation som föreslås i propositionen bör undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta anser konstitutionsutskottet att propo-

sitionen i den del som är föremål för utskottets yttrande bör avstyrkas. Härefter hänvisar konstitutionsutskottet bl.a. till den omfattning som vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse fått och uttalar att en omarbetning av lagförslaget bör övervägas, varvid lagrådets yttrande bör kunna tjäna som lämplig utgångspunkt.

En minoritet (m, fp, vpk, mp) inom konstitutionsutskottet finner att de skäl som åberopats i propositionen, nämligen syftet att motverka brott som innefattar skada på egendom och då särskilt vandalisering i form av klotter, inte väger tillräckligt tungt för att motivera en begränsning av det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta bör enligt minoritetens mening propositionen i aktuell del avstyrkas.

Utskottets överväganden

Vandalisering i form av s.k. klotter i allmänna samfärdsmedel och på olika offentliga platser har på senare tid ökat i en oroande omfattning. Det är till största delen fråga om ett ungdomsfenomen som är koncentrerat till storstadsregionerna även om problemen med klotter har ökat också i andra delar av landet.

Under ärendets beredning har det blivit uppenbart för utskottet att klotter som vandalisering orsakar det allmänna och enskilda mycket stora kostnader. Resande med allmänna samfärdsmedel, t.ex. Stockholms tunnelbana, drabbas dessutom direkt genom störningar i trafiken när nedklottrade vagnar måste tas ur trafik för att rengöras. Ytterligare en negativ faktor utgör den kraftigt förfulade miljö som uppstår genom klotter. Enligt utskottets mening kan man i sammanhanget inte heller bortse från att de brister i fråga om upprätthållandet av en god allmän ordning som här föreligger, på sikt kan leda till olyckliga följder för den allmänna laglydnaden.

Som framgår av det anförda utgör klottret ett allvarligt, mångfasetterat problem och för att komma till rätta med det krävs flera olika åtgärder på skilda plan. I propositionen redovisas några sådana som redan vidtagits eller planerats, t.ex. av brottsförebyggande rådet. I detta ärende är intresset i första hand inriktat på frågan om lagstiftningsåtgärder på det straffprocessuella området. Utskottet återkommer emellertid i det följande till frågan om åtgärder av andra slag.

Vad gäller den i propositionen föreslagna lagstiftningen gör utskottet följande överväganden.

Mot förslaget i propositionen om förverkande av föremål, som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, har inte riktats några direkta invändningar. Utskottet finner för sin del förslaget lämpligt och anser att det – som ett led i åtgärderna mot klottret – bör genomföras. Utskottet har heller inget att erinra mot förslaget till ändring i lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. Beträffande båda förslagen gäller dock att tidpunkten för ikraftträdandet bör bestämmas till den 1 juli 1989.

Förslaget i propositionen om vidgade möjligheter till kroppsvisitation däremot inger utskottet viss tveksamhet. Mot förslaget föreligger också en

stark opinion som – med utgångspunkt i regeringsformens bestämmelser till skydd för medborgarnas fri- och rättigheter – hävdar att förslaget bör avstyrkas. Den föreslagna lagtexten har visserligen i denna del – såsom framgår av redogörelsen ovan – utformats med flera särskilda preciseringar i fråga om förutsättningarna för kroppsvisitation. Med tanke på det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten ansluter sig emellertid utskottet till uppfattningen att förslaget bör avvisas.

Detta utskottets ställningstagande – i en lagstiftningsfråga – innebär dock inte att det allvarliga problemet det här gäller inte skulle påkalla andra ingripanden och åtgärder från det allmännas sida utöver vad utskottet tillstyrkt i det föregående. Tvärt om.

I detta hänseende vill utskottet inledningsvis erinra om att flera olika åtgärder redan vidtagits eller planerats. Utskottet syftar härvid inte minst på det engagemang som visats från AB Storstockholms Lokaltrafik sida. Situationen är emellertid enligt utskottets mening så allvarlig att utskottet finner anledning att här ta upp och föra vidare några tankar som framkommit under ärendets behandling.

Även om det – allmänt sett – främst är aktuellt med åtgärder av annat slag mot klottret än lagstiftning vill utskottet först något uppehålla sig vid åtgärder av den natur som föreslagits i propositionen. Utskottet är nämligen inte övertygat om att möjligheterna är uttömda att åstadkomma en lagstiftning som å ena sidan erbjuder effektiva medel att ta hand om sprayburkar och annan utrustning för klotter och som å andra sidan inte skulle innebära en sådan kränkning av den kroppsliga integriteten som ovan nämnts. Arbetet på att söka en sådan konstruktion bör enligt utskottets mening fortsättas. En tanke som under detta arbete kan vara värd att pröva är att i polislagen införa en bestämmelse om ett mindre ingripande tvångsmedel än kroppsvisitation. Här skulle medges inte bara undersökning av handbagage och liknande utan även en yttre undersökning av kläder (yttlig kroppsvisitation). I ett sådant sammanhang bör ytterligare förutsättningarna för när ett så utformat tvångsmedel skall få tillgripas preciseras. Det bör ankomma på regeringen att sörja för detta arbete och återkomma till riksdagen med förslag i ämnet.

När det gäller åtgärder utanför lagstiftningens område faller främst i ögonen tanken att ägarens (trafikföretagens) ansvar för sin egendom bör kunna leda till ytterligare insatser. Förbättringar synes vara att nå genom olika tekniska och administrativa åtgärder och – inte minst – genom en ökad närvaro av personal såväl i vagnar och andra utrymmen upplåtna för allmänheten som vid depåer och liknande; en mycket stor del av klottret i tunnelbanevagnar utförs när vagnarna inte går i trafik. I betraktande av att stora kostnadsbesparingar synes ligga inom räckhåll borde åtminstone temporärt tämligen omfattande personalresurser kunna sättas in. Självklart bör också redan inlett samarbete med statliga och kommunala myndigheter och andra organ fortsättas och intensifieras.

Av lika stor betydelse som det nu sagda är tanken att polisens ansvar för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet bör effektiviseras. Inom ramen för systemet med s.k. fria resurser för polisverksamheten bör – med tidsmässig oregelbundenhet – kunna göras personellt tämligen kraftfulla insatser med god förebyggande effekt. Även eljest bör genom omdisponeringar kunna

göras insatser som på sikt ger effekter utan skada för det goda förhållandet mellan allmänheten och polisen. Det ankommer på de lokala polisstyrelserna att besluta om åtgärder av det slag som nu nämnts.

Som nämnts i det föregående är det här till största delen fråga om ett ungdomsfenomen, koncentrerat till storstadsregionerna. I linje med vad som anförts motionsvägen faller det sig därför naturligt för utskottet att också framhålla det ansvar som vilar på socialtjänsten.

Enligt utskottets mening bör det inom socialtjänsten och fritidsverksamheten satsas på särskilda åtgärder riktade till den storstadsungdom det här gäller; t.ex. i form av olika fritidsaktiviteter också i centralare delar av de kommuner som är drabbade. Frågan om olika åtgärder måste inom socialtjänsten också särskilt uppmärksammas i det fortlöpande samarbetet med bl.a. skola, polis och trafikföretag. Härvidlag bör uppmuntras det engagemang som ungdomar har för samhället och för framtiden. Inte heller kan bortses från socialtjänstens speciella ansvar i förhållande till dem som är under 15 år och som ertappas med att ha begått skadegörelse av det slag som här är aktuellt.

Ett nära samband med vad nu sagts har frågan om lämpliga åtgärder mot den som ertappas med brottslighet av detta slag sedan han fyllt 15 men ej 18 (20) år. Det står till en början klart att man i det längsta måste undvika rent straffrättsliga påföljder. Gärningarna kan emellertid inte heller lämnas utan reaktion. I många av de fall det här gäller kan det uppenbarligen vara aktuellt med sådan vård som avses i 12 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (dvs. i hem som är anpassade för särskilt noggrann tillsyn). Med hänsyn till angelägenheten av att motverka att unga människor i onödan förs in i det tyngre, rent straffrättsliga reaktionssystemet vill utskottet kraftigt understryka vikten av att vården på s.k. § 12-hem effektiviseras och anordnas efter aktuella behov.

Under ärendets beredning har framkommit att en mycket stor andel av den färg som används vid klottret har åtkommit genom tillgrepp i butiker. Detta förhållande riktar uppmärksamheten på behovet av fortsatta åtgärder från handels sida i fråga om hantering och saluhållande av sprayburkar, färgpennor och liknande för att förebygga sådana tillgrepp. Regeringen bör ta initiativ till överläggningar i saken.

Sammantaget har utskottet här förordat olika åtgärder som bör vidtas av regeringen och skilda myndigheter och organ för att på längre eller kortare sikt stävja den vandalisering som klottret utgör. Det gäller bl.a. åtgärder av trafikföretagen och polisen, inom socialtjänsten och andra kommunala och landstingskommunala organ samt inom handeln. Enligt utskottets mening bör det ankomma på regeringen att ta de initiativ som kan vara lämpliga för att effektivt förverkliga de förslag som utskottet fört fram. Vid sidan av sedvanliga anvisningar i regleringsbrev och andra direktiv kan det vara aktuellt att anordna överläggningar med trafikföretagen, med aktuella kommunala organ och med handelsorganisationer.

Vad utskottet sålunda med anledning av propositionen och motionerna i aktuella delar uttalat om åtgärder mot den vandalisering som klottret utgör bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Något uttalande utöver vad sålunda skett med anledning av yrkande 2 i motion Ju42 påkallas

inte. Inte heller bör motion Ju629 föranleda någon vidare åtgärd.

1988/89:JuU13

Utskottets ställningstagande i det föregående innebär sammanfattningsvis följande.

Utskottet tillstyrker lagförslag 1 och lagförslag 3 i propositionen, dock med ändring i fråga om ikraftträdandet. Detta innebär avstyrkande av yrkande 1 i motion Ju42 i motsvarande del.

Med bifall till motion Ju40, motion Ju41, yrkande 1 i motion Ju42 i motsvarande del och motion Ju43 avstyrker utskottet bifall till lagförslag 2 i propositionen samtidigt som utskottet med anledning av propositionen samt yrkande 2 i motion Ju42, motion Ju629 och yrkande 5 i motion Ju816 hemställer om ett tillkännagivande om åtgärder mot den vandalisering som klottret utgör.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förverkande*

att riksdagen med bifall till proposition 1987/88:143 och med avslag på motion 1987/88:Ju42 i denna del (yrkande 1 delvis) antar de genom propositionen framlagda förslagen till

a) lag om ändring i brottsbalken,

b) lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.,

dock med den ändringen att tidpunkten för lagarnas ikraftträdande bestäms till den 1 juli 1989,

2. beträffande *kroppsvsitation*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ju40, motion 1987/88:Ju41, motion 1987/88:Ju42 i denna del (yrkande 1 delvis) och motion 1987/88:Ju43 avslår det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387),

3. beträffande *åtgärder mot klottet*

att riksdagen med anledning av propositionen samt motion 1987/88:Ju42 i denna del (yrkande 2), motion 1988/89:Ju629 och motion 1988/89:Ju816 i denna del (yrkande 5) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om åtgärder mot den vandalisering som klottret utgör.

Stockholm den 21 mars 1989

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Birthe Sörestedt (s), Ingbritt Irhammar (c), Bengt-Ola Rytter (s), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Anders Andersson (m), Lars Sundin (fp), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk), Sigrid Bolkéus (s), Göran Ericsson (m) och Inger Schörling (mp).

1. Åtgärder mot klotter (mom. 3, motiveringen)

Jerry Martinger, Anders Andersson och Göran Ericsson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Även om" och slutar med "i ämnet" bort ha följande lydelse:

Även om det – allmänt sett – inte minst är aktuellt med åtgärder av annat slag mot klottret än lagstiftning vill utskottet först något uppehålla sig vid åtgärder av straffrättslig och liknande natur.

Som angetts i det föregående innefattar klotter vanligen skadegörelse enligt 12 kap. 1 § brottsbalken. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Ansvar för grov skadegörelse enligt 3 § samma kapitel kan komma i fråga om – som det heter i paragrafen – av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar. Straffet för grov skadegörelse är fängelse i högst fyra år.

Enligt gällande rätt torde det slags gärningar som det är fråga om i detta ärende endast sällan vara att bedöma som grov skadegörelse. Utskottet anser att gällande rätt står i mindre god överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Som anges i det föregående drabbar klottret det allmänna och enskilda med stora kostnader, störningar och olägenheter. En stor del av de gärningar det här gäller bör därför hänföras till grov skadegörelse och inte till normalbrottet. Att så sker är enligt utskottets mening en nödvändig markering från lagstiftarens sida som skulle få till följd att de brottsbekämpande organen skulle ägna ökad uppmärksamhet åt klottret. Eftersom förberedelse till grov skadegörelse till skillnad från förberedelse till normalbrottet är straffbar bör den av utskottet förordade lagändringen vidare innebära fördelar på det straffprocessuella området, t.ex. så att tvångsmedel enligt rättegångsbalken (anhållande, häktning, husrannsakan och kroppsvisitation) kan komma i fråga i ett tidigare skede än för närvarande. En sådan lagändring bör vidare innebära att den som vid kroppsvisitering påträffas med sprayburkar o.d. inte utan vidare släpps utan i allmänhet får medfölja till förhör.

Det bör ankomma på regeringen att närmare överväga den lagtekniska utformningen och att snarast återkomma till riksdagen med förslag. Vid dessa överväganden bör särskilt prövas tanken att i 12 kap. 3 § brottsbalken såsom en omständighet att beakta vid bedömandet huruvida brottet är grovt införa det förhållandet att gärningen varit ägnad att väcka anstöt.

Av väsentlig betydelse för effektiviteten i praktiken av de regler som är aktuella i dessa sammanhang är självfallet de resurser som står till polisens förfogande. Frågan om resurstilldelningen behandlar utskottet i samband med budgetregleringen, och utskottet återkommer också i det följande till saken. Här bör emellertid understrykas vikten av att omedelbara resurstillskott sker, så att erforderligt antal poliser kan avdelas för yttre tjänst redan före sommaren.

I det följande återkommer utskottet också till frågan om sådan vård som avses i 12 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Utöver vad där sägs bör enligt utskottets mening aktualiseras sådan lagstiftningsöversyn att ungdomar som döms för brott och överlämnas för sådan vård placeras på hem under kriminalvårdsstyrelsens huvudmannaskap och – i vidare omfattning än för närvarande – på hem som har läsbara enheter. En snabbt arbetande parlamentarisk kommission bör tillsättas för att lämna förslag i saken.

En annan lagstiftningsfråga som enligt utskottets mening bör övervägas är att inom de sociala myndigheternas ram införa möjligheter att i fråga om ungdomar som begått brott vidta åtgärder även mot den unges vilja, t.ex. förbud att vistas i viss miljö eller föreläggande om urinprov för kontroll av att t.ex. ett tidigare narkotikamissbruk inte fortsätter. Bl.a. för att öka effektiviteten i dessa och liknande åtgärder bör polisen ges möjligheter att – givetvis under sedvanlig sekretess – kunna registrera ungdomar under 15 år som begått brott.

När det gäller brott av unga är självklart snabbhet i reaktionen från det allmännas sida av särskilt stor betydelse. En lagreglerad tidsgräns för förundersökningsförfarandet beträffande unga bör därför uppställas. Längre tid än en månad bör som regel inte få gälla i fråga om den som är under 21 år.

Beträffande ungdomsbrottslighet är det vidare enligt utskottets mening angeläget att möjligheterna till åtalsunderlåtelse – inte minst enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare – kraftigt inskränks. I linje härmed anser utskottet vidare att en form av jourdomstolar för unga bör inrättas så att reaktionen på den brottsliga gärningen kan komma snabbt.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Ett nära" och slutar med "aktuella behov" bort ha följande lydelse:

Ett nära samband med vad nu sagts har frågan om lämpliga åtgärder mot den som ertappas med brottslighet av detta slag sedan han fyllt 15 men ej 18 (20) år. Det står till en början klart att man i möjligaste mån bör undvika rent straffrättsliga påföljder. Gärningarna kan emellertid inte heller lämnas utan reaktion. I många av de fall det här gäller kan det uppenbarligen vara aktuellt med sådan vård som avses i 12 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (dvs. i hem som är anpassade för särskilt noggrann tillsyn). Med hänsyn till angelägenheten av att motverka att unga människor i onödan förs in i det tyngre, rent straffrättsliga reaktionssystemet vill utskottet kraftigt understryka vikten av att vården på s.k. § 12-hem effektiviseras och anordnas efter aktuella behov.

2. Åtgärder mot klotter (mom. 3, motiveringen)

Karin Ahrlund och Lars Sundin (fp) anser att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Även om" och slutar med "i ämnet" bort ha följande lydelse:

Även om det – allmänt sett – främst är aktuellt med åtgärder av annat slag mot klotret än lagstiftning vill utskottet först något uppehålla sig vid åtgärder av straffrättslig och straffprocessrättslig natur.

I blickpunkten faller då den nuvarande regleringen av institutet åtalsunderlåtelse. De skadegörelsebrott det här gäller är enligt utskottets mening av

så allvarligt slag att möjligheterna till åtalsunderlåtelse – inte minst enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare – måste kraftigt inskränkas. I linje härmed anser utskottet vidare att en form av jourdomstolar för unga bör inrättas så att reaktionen på den brottsliga gärningen kan komma snabbt. I detta sammanhang bör också prövas en ordning enligt vilken gärningsmannen, t.ex. den som klottrat, konfronteras med offret för att öka medvetenheten och ansvars känslan hos gärningsmannen.

På påföljdssidan måste enligt utskottets mening konstateras att den nyligen genomförda lagstiftningen om skyldighet för gärningsmannen att vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott (27 kap. 5 § brottsbalken och 6 b § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare) inte kommit till tillämpas så effektivt och i sådan omfattning som avsetts. Orsakerna härtill liksom möjligheterna till en effektivisering bör undersökas. Utskottet förordar vidare att ett system med samhällstjänst snarast införs som alternativ till fängelse för unga lagöverträdare.

Det bör ankomma på regeringen att sörja för det arbete utskottet nu förordat samt att snarast återkomma till riksdagen med förslag.

I fråga om tillämpningen av gällande regler om kroppsvisitation m.m. anser utskottet att redan befintliga regler ger utrymme för ingripande mot klottrare. Vad som i första hand saknas är resurser för att genomföra en effektiv övervakning och för att kunna ingripa mot och utreda den ifrågavarande brottsligheten.

3. Åtgärder mot klotter (mom. 3, motiveringen)

Ingbritt Irhammar och Anders Svärd (c) anser att den del av utskottets yttrande på s. 10 som börjar med "Även om" och slutar med "i ämnet" bort ha följande lydelse:

Även om det – allmänt sett – främst är aktuellt med åtgärder av annat slag mot klottret än lagstiftning vill utskottet först något uppehålla sig vid åtgärder av straffrättslig och straffprocessrättslig natur.

I blickpunkten faller då den nuvarande regleringen av institutet åtalsunderlåtelse. De skadegörelsebrott det här gäller är enligt utskottets mening av så allvarligt slag att möjligheterna till åtalsunderlåtelse – inte minst enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare – måste kraftigt inskränkas. I linje härmed anser utskottet vidare att en form av jourdomstolar för unga bör inrättas så att reaktionen på den brottsliga gärningen kan komma snabbt. I detta sammanhang bör också prövas en ordning enligt vilken gärningsmannen, t.ex. den som klottrat, konfronteras med offret för att öka medvetenheten och ansvars känslan hos gärningsmannen.

På påföljdssidan måste enligt utskottets mening konstateras att den nyligen genomförda lagstiftningen om skyldighet för gärningsmannen att vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott (27 kap. 5 § brottsbalken och 6 b § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare) inte kommit till tillämpas så effektivt och i sådan omfattning som avsetts. Orsakerna härtill liksom möjligheterna till en effektivisering bör

undersökas. Utskottet förordar vidare att ett system med samhällstjänst snarast införs som alternativ till fängelse för unga lagöverträdare.

1988/89:JuU13

Den skadegörelse det här är fråga om innebär ibland att inredningen i allmänna färdmedel skärs sönder. Det nyligen införda förbudet mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål bör därför utsträckas till att gälla också på allmän plats.

Det bör ankomma på regeringen att sörja för det arbete utskottet nu förordat samt att snarast återkomma till riksdagen med förslag.

I fråga om tillämpningen av gällande regler om kroppsvisitation m.m. anser utskottet att redan befintliga regler ger utrymme för ingripande mot skadegörare/klottrare. Vad som i första hand saknas är resurser att övervaka, ingripa och utreda nämnda brott.

1988/89:KU1 y

Kroppsvsitation

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har hemställt om yttrande från konstitutionsutskottet över proposition 1987/88:143 om ändring i brottsbalken m.m. (förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m.m.) jämte motionerna 1987/88:Ju40 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m), 1987/88:Ju41 av Karin Ahrland m.fl. (fp), 1987/88:Ju42 av Lars Werner m.fl. (vpk) samt 1987/88:Ju43 av Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (båda c). Konstitutionsutskottet begränsar sitt yttrande till det i propositionen ingående förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387). Ändringen avser utvidgade möjligheter att företa kroppsvsitation.

Propositionen

I propositionen föreslås en utvidgning av förverkandebestämmelserna i 36 kap. 3 § brottsbalken – de nya bestämmelserna föreslås intagna i en särskild punkt 3 i paragrafen – med syfte att göra det lättare att motverka vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse. Enligt förslaget skall det bli möjligt att förklara förverkade föremål som kan användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. Förutsättningen är att föremålen har påträffats i situationer som gav uppenbar anledning att befara att föremålen skulle komma till användning vid sådana brott.

Förverkanderegeln föreslås kompletterad med en regel om kroppsvsitation intagen i 19 § polislagen (1984:387). En polisman skall kunna kroppsvsitera samt undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. En förutsättning är att det finns anledning att anta att den som utsätts för åtgärden medför ett sådant föremål som kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 3 brottsbalken och att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Propositionen föregicks av remiss till lagrådet. I denna hade föreslagits att formellt sett samma förutsättningar skulle gälla för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom som för dem som enligt 19 § andra stycket polislagen redan gäller beträffande vapen och andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv och hälsa. Enligt detta lagrum får en polisman i den utsträckning som behövs söka efter sådana föremål om det med hänsyn till omständighe-

terna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage. I 36 kap. 3 § brottsbalken anges bl.a. att förverkande får beslutas i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. En anledning till att de ovannämnda bestämmelserna i polislagen (prop. 1986/87:115, JuU 36) infördes var att polisen skulle få möjlighet att mera rutinmässigt kontrollera om personer bär med sig sådana föremål i situationer då det finns en överhängande risk för våld som inte är knuten till en viss person.

Lagrådet framhöll i sitt yttrande att en sådan regel om begränsning av skyddet mot kroppsvisitation som det remitterade lagförslaget innehöll borde undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Lagrådet avstyrkte remissförslaget i denna del med hänvisning till den föreslagna bestämmelsens generella utformning och det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Lagrådet föreslog i stället en bestämmelse som ger en polisman möjlighet att företa en undersökning som inte innebär ett angrepp på den enskildes kroppsliga integritet utan riktar sig mot föremål som förvaras eller transporteras i väskor och annat handbagage.

Lagrådsyttrandet ledde till en begränsning och precisering av tillämpningsområdet för lagförslaget, dock utan att möjligheten att företa kroppsvisitation begränsades till undersökning av handbagage.

Grundlagsskyddet m.m.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation. Med kroppsvisitation avses undersökning av någons kläder eller av något som denne har med sig, t.ex. en handväska (prop. 1975/76:209 s. 147). Regeringsformen medger dock att skyddet mot kroppsvisitation begränsas. För att så skall få ske uppställs vissa krav. En sådan begränsning får således enligt 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Vidare gäller att begränsningen aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller får sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar.

Frågan om inskränkning i skyddet mot kroppsvisitation har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen. Frågan har bl.a. tagits upp i samband med riksdagsbehandlingen av proposition 1986/87:115 om ändring i polislagen. I syfte att förebygga våldsbrott föreslogs i propositionen att det i 19 § polislagen infördes en bestämmelse som under vissa omständigheter ger polisman rätt att kroppsvisitera personer för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 brottsbalken. För sådant ändamål skulle polisen enligt lagförslaget också få undersöka portfölj, handväska eller annat

liknande handbagage. I justitieutskottets betänkande 1986/87:36 anfördes att den föreslagna regleringen borde godtas mot bakgrund av intresset av att förebygga våldsbrottslighet. Justitieutskottet anförde att det här gällde att värna om ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Vidare anfördes att regleringen enligt utskottets mening låg inom ramen för vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet samtidigt som den inskränkning i ett grundlagsskyddat intresse som skedde var demokratiskt godtagbar. Justitieutskottets majoritet tillstyrkte propositionen i denna del. I en reservation (m, fp) framhölls att lagförslaget och motiven var alltför allmänt utformade. Enligt reservanterna förelåg risk att många oskyldiga människor kunde drabbas av långtgående ingrepp i integriteten. Reservanterna hemställde att riksdagen skulle avslå lagförslaget och anförde att regeringen borde upprätta ett nytt förslag i skärpande riktning. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets majoritetsförslag.

Motionerna

Det starka skydd mot kroppsvisitation som regeringsformen ger har återopats i samtliga motioner. I motion Ju40 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m) framhålls att kroppsvisitation innebär en grov integritetskränkning som inte kan tillåtas utan mycket starka skäl. Det måste enligt motionärerna finnas proportion mellan den skada en medborgare kan misstänkas kunna vålla och den integritetskränkning det allmänna tillåter ordningsmakten att åsamka medborgaren. I motion Ju41 av Karin Ahrland m.fl. (fp) sägs att de fall där undantag från det grundlagsfästa skyddet mot kroppsvisitation måste göras huvudsakligen bör inskränkas till att avse eftersökande av föremål vid brott som är att anse som allvarligare än klotter. Enligt motion Ju42 av Lars Werner m.fl. (vpk) innebär regeringens förslag en mycket allvarlig inskränkning i regeringsformens skydd mot kroppsvisitation och att rättssäkerheten ytterligare åsidosätts. I samtliga tre motioner yrkas att förslaget till lag om ändring i polislagen avslås. Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (båda c) ifrågasätter i motion Ju43 starkt om regeringsförslaget är förenligt med de allmänna bestämmelser om skydd mot kroppsvisitation som finns i regeringsformen. Motionärerna anser inte att de brott som lagförslaget i det här fallet syftar till att beivra är av sådan karaktär att det är motiverat att göra avkall på det viktiga skyddet mot kroppsvisitation. Det är dock enligt denna motion nödvändigt att polisen kan göra undersökningar av handbagage o.d. Lagförslaget bör därför enligt motionen omarbetas, och en utgångspunkt kan då vara lagrådets yttrande i denna del.

Konstitutionsutskottets överväganden

Skydd mot kroppsvisitation ingår bland de fri- och rättigheter som upptagits i regeringsformen (2 kap. 6 § RF). Endast i vissa undantagssituationer får genom lag en begränsning ske vad gäller detta skydd. Förutsättningen för en sådan åtgärd är att den kan godtas i ett demokratiskt samhälle, och begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den (2 kap. 12 § RF). Det starka skydd som

regeringsformen på detta sätt ger den kroppsliga integriteten innebär att det måste fordras mycket starka skäl för att tillåta ett ingrepp i denna frihet.

Enligt konstitutionsutskottets mening bör en begränsning av skyddet mot kroppsvsitation som föreslås i propositionen undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta anser utskottet att propositionen i den del som är föremål för utskottets yttrande bör avstyrkas.

Med hänsyn till den omfattning som vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse fått har det i många sammanhang hävdats att det är synnerligen angeläget att söka komma till rätta med dessa samhällsproblem. Enligt utskottet bör övervägas en omarbetning av lagförslaget, varvid lagrådets yttrande bör kunna tjäna som en lämplig utgångspunkt.

Stockholm den 8 november 1988

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Catarina Rönnung (s), Kurt Ove Johansson (s), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Hans Nyhage (m), Anita Modin (s), Torgny Larsson (s), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c), Bo Hammar (vpk), Hans Leghammar (mp), Ulla Pettersson (s) och Rosa-Lill Wählstedt (s).

Avvikande mening

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Hans Nyhage (m), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bo Hammar (vpk) och Hans Leghammar (mp) anser att utskottet i stället för det avsnitt som börjar "Enligt konstitutionsutskottets" och slutar "utgångspunkt" bort anföra följande:

Det skäl som åberopats i propositionen, nämligen syftet att motverka brott som innefattar skada på egendom och då särskilt vandalisering i form av klotter, väger enligt konstitutionsutskottets mening inte tillräckligt tungt för att motivera en begränsning av det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta anser utskottet således att propositionen i den del som är föremål för utskottets yttrande bör avstyrkas.